

Hajnal Ward Judit - Stewart, Molly: Mesterségem címere: gyermekkönyvtáros Amerikában

A múltkoriban legújabb szerzeményünk, a színes szkener és optikai karakter-felismerő-szoftver kiismerése címén különféle dokumentumot és fényképet digitalizáltunk könyvtári és személyes gyűjteményünkben könyvtárosi portfóliónk számára, amikor kezembe került egy pici fénykép a hatvanas évek elejéről. A gyenge minőségű, megsárgult papír erősen próbára tette technológiai felkészültségünket, mire huszonegyedik századi igénnyel is élvezhető minőségben állt előttünk jelen cikk magyar származású szerzője, háromévesen, épp verset szavalván a hazánkban ideiglenesen állomásozóknak. Cikkünk huszoneves amerikai szerzőjének európai történelemre vonatkozó ismeretei jelentősen bővültek a nagyobb felbontású képre várva, lévén hogy neki legfeljebb szülei retteghettek a hidegháború idején (Better dead than red a német Lieber tot als rotalapján), és Gagarin elvtárs párttagkönyve a washingtoni Smithonian Intézet Légi és űrkutatási múzeumában korántsem villanyozza fel annyira, mint magyar kortársait. A digitalizálási munkafolyamat változatainak próbálgatása közben megtárgyaltuk, hogy a szabolcsi kisvárosban bizonyára csak az óvó néni gyermekére lehetett a fenti, ideológiailag kihívó feladatot bízni: a választott vers politikai korrektségéhez nem férhetett kétség, a költő csakis a Támogatottlistáról lehetett (ide már több magyarázat kellett), és az óvónő minden bizonnal állásával játszott, ha csemetéje elvétette a strófát (ez végképp érthetetlennek bizonyult az amerikai könyvtár falai közt, lásd: Amerikai Könyvtár Szövetség alapszabálya később). Viszont a híres magyar költők gyermekverseinek illusztrálására sebtében, emlékezetből elszavalt Juli néni, Kati néni, letye-petyelepetyenagy sikert aratott, mint minden kezdő magyar nyelvórán, bár egy kukkot sem értett belőle. Mindezek ellenére nem sikerült beazonosítani a múltbeli verset az összes tányérsapka és suvikszos csizma ellenére sem a kép alapján, viszont remek beszélgetés (és az alábbi cikk) kerekedett a magyar óvónő és amerikai gyermekkönyvtáros szerepkörét összevető párbeszédünkből.

Írásunk az amerikai gyermekkönyvtárosok világáról tájékoztat személyes nézőpontunkból. Szeretnénk a magyar olvasókkal megismertetni, milyen módon és milyen készségekre összpontosítva készítik fel a leendő gyermekkönyvtárosokat az egyetemen a mindennapi feladatokra. Legelőször is azt kell megjegyeznünk, hogy az amerikai oktatási rendszerben csak az általános iskolától felfelé jár az ingyenes oktatás, akkor viszont bevándorlási státuszra való tekintet nélkül. A helyi önkormányzat ezt az adófizetők pénzéből finanszírozza, vagyis részben a helyi adóból, részben állami támogatásból, valamint egyéb pályázati pénzekből. Az iskolai körzeteket szigorúan betartják (az egyik közeli középiskolában például ötszáz dollárral honorálták a nem odatartozó tanuló bejelentését). Emiatt ugyanabba az osztályba jár a sárga iskolabuszszal az illegális bevándorló mexikói kisgyerek, valamint az elegáns autóval érkező, iPhone-ját villogtató csemete, már amennyiben szülei nem küldik méregdrága magániskolába. Az óvoda, illetve amit mi magyarul annak hívunk, viszont demokratikusan nem létezik, minden szülő úgy oldja meg gyermekének napközbeni hollétét, ahogy akarja, tudja vagy megengedheti magának. Sok helyen léteznek alkalmi mamaklubok és illegális (értsd: adót nem fizető) magán gyermekmegőrzők, amelyekben, a vegyes korosztályú gyerekcsapat és nem megfelelő felkészültségű és hozzáértésű felügyelők miatt sok gyerekbaleset is előfordul. A legolcsóbb és legdrágább megoldások is csak napi pár órára szólnak, így az ugyancsak önkormányzati pénzből fenntartott közkönyvtár jelentős szerepet tölt be a 0–6 évesek életében. Nem elírás, a könyvtári programokat valóban akár pár hónaposoknak is szervezik,

ha a költségvetésből futja. A szülők szívesen viszik kisebb gyermeküket a könyvtárba (és esetleg ott is hagyják, felügyelet nélkül), az iskoláskorúak pedig a tanítás végeztével a helyi könyvtárban gyűlnek össze házi feladatot írni, rendetlenkedni, illetve bármi egyebet csinálni, ami e kettő között elképzelhető és nem (nagyon) ellenkezik a könyvtár szabályzatával. A gyermekkönyvtáros egyik feladata, hogy a szabályokat a kicsinyekkel betartassa, nehogy valaki beperelje a könyvtárat és az önkormányzatot. Egy-egy nehezebb körzetben bizony rettegéssel telnek a könyvtáros mindennapjai, vajon megússza-e nagyobb jelenet nélkül. Ez utóbbiért gyakran nem is a gyermekek, hanem a szülők okolhatók. Azt mondhatnánk kissé cinikusan, hogy megtaláltuk a párhuzamot a magyar óvónő és az amerikai gyermekkönyvtáros szerepe között.

Ami azonban – véleményünk szerint – mindenképpen közös nevezőre hozza az óvó néniket, tanító néniket, gyermek- és ifjúsági könyvtárosokat tengeren innen és túl, az a gyerekek feltétel nélküli szeretete, a mesék és versek ismerete és értő előadása, és az a különleges képesség, ahogy a legcsintalanabb gyerek figyelmét is képesek lekötni vagy a fintorgó, vállát rángató kiskamaszt csillogó szemű, az új iránt fogékony gyermekké varázsolni, az olvasás és a könyvek szeretetére nevelni.

Könyvtár szakon: tantárgyak gyermekkönyvtárosoknak

A legtöbb egyetem kötelező és választható tantárgyakat ír elő a könyvtárszakos diploma megszerzéséhez. Ezek között találhatunk általánosabb jellegű, alapozó kurzusokat és a választott szakiránynak megfelelő melléktantárgyakat is. Az alaptantárgyak képezik a könyvtáros szakma közös nevezőjét, mivel ezeket minden hallgató egyformán tanulja (Hall, 2009, 57. old.). A tananyag segítségével már az órákon belerázódhatnak a diákok a könyvtáros szerepébe, miközben próbálgatják, milyen is lesz majd a valós életben a könyvtárban dolgozni. A melléktárgyak vagy szabadon választható tárgyak készítik fel a hallgatókat a szakma egy vagy több speciális területére. Ezek általában a könyvtári feladatok és állások egy-egy típusára összpontosítanak, mint például szakkönyvtáros, levéltáros vagy iskolai könyvtáros, és az adott készségek közvetlen oktatását helyezik előtérbe.

Az iskolai könyvtáros szakirány az egyik legnépszerűbb a könyvtárszakos hallgatók között. Az általános iskolától kezdve a középiskoláig szinte minden iskolának van saját könyvtárosa, ami a gyakorlatban sok pályázható állást jelent. Az oktatói képesítés megszerzése alapkövetelmény, viszont ugyanúgy jár a nyári szabadság, mint a tanároknak. Egy másik, hasonló pályaválasztási lehetőség a gyermek könyvtároság a közkönyvtárakban; a két szakirány tantárgyai sok esetben megegyeznek. Egyetemünkön, a Rutgers Universityn a közelmúltban a következő tantárgyak készítették fel a gyermekkönyvtárosi munkára: könyvtári források gyermekek számára, mesemondás, gyermek- és ifjúsági könyvtárismeretek, könyvtári programok szervezése, vagy speciális tárgyak, mint például a nemek és kultúrák szerepe a képeskönyvekben.

Az Egyesült Államok többi egyetemén hasonló céllal és hasonló tartalommal oktatják a gyermekkönyvtárosi ismereteket. Ízelítésként íme néhány idézet tanmenetekből:

A tantárgy átfogó képet nyújt a gyermekek és fiatalok által használt oktatási, információs és irodalmi forrásokról, hangsúlyozva a kritikai szemléletű anyagválasztást és elemzést, a korosztályok sajátosságainak és motiválási technikáinak ismeretét. A források között van nyomtatott anyag, film, kép- és hanganyag, számítógépes szoftver és internetes alkalmazások. Az órák a következőkre készítik fel a hallgatókat:

1) a gyermekek és fiatalok számára készült, minőségi források ismerete;

- 2) kritikai szemlélet kialakítása a gyermekirodalom és más formátumok értékeléséhez;
- 3) a gyermek fejlődési szakaszainak alapvető ismerete és értelmezése az oktatási, olvasásfejlesztési, szépirodalmi és média szakterületeinek változása tükrében;
- 4) bevezetés az olvasási és tanulási készségek fejlesztését motiváló módszerekbe;
- 5) gyűjteményfejlesztési elvek kialakítása.

(Indiana Egyetem, Bloomington: L533 – Könyvtári források gyermekek és fiatalok számára)

Gyermekek (0–12 éves korig) által használt nyomtatott és egyéb források elemzése és értékelése. Központban a képeskönyvek és más vizuális média, beleértve az internetet is, szépirodalmi és művészi értelmezése.

A hallgatók a következőket sajátítják el:

a kortárs gyermekirodalom szerkezete,
jelentős kortárs szerzők és gyermekkönyv-illusztrátorok, illetve főbb műveik,
változások és problémák a gyermekirodalomban,
az olvasó gyermek érdeklődése és olvasáskészsége,
könyvtárak álláspontja a gyermekirodalomról, az értékelés és állományfejlesztés problémái.

(Rutgers Egyetem: 574 – Könyvtári források gyermekek számára)

Források elemzése minden intézmény számára, ahol gyermekolvasók vannak: iskolai médiaközpontok, közkönyvtárak, óvodák stb. A hangsúly az állományfejlesztésen, tájékoztatáson és konkrét megvalósításon.

(Southern Florida Egyetem: 731 – Könyvtári források gyermekek számára)

A fenti leírások a fő tantárgy ismertetőjéből származnak, aminek neve általában Könyvtári források gyermekek számára. Az órán a hallgatók megismerkednek a gyermekirodalom történetével és az ezzel kapcsolatos elméletekkel, valamint egy sor, a gyermekkönyvtárossághoz szükséges készséget is elsajátítanak. A félév általában a történeti háttér ismertetésével indul. A gyermekirodalom angolszász területen viszonylag rövid múltra tekint vissza, hiszen csak a tizennyolcadik század közepén vált külön a felnőttirodalomtól, és a viktoriánus korban kezdett önálló műfajként formálódni (erről bővebben angolul lásd: Lechner, 2010). A gyermekműfajok alakulásában nagy szerepet tulajdonítanak az illusztrációknak, különösen, amikor a gyermek képe megjelenik a könyvekben. A könyvkiadás változása is kedvezett a gyermekirodalomnak, főleg a könyvek terjedelmének csökkenése (jelenleg a tipikus gyerekkönyv harminckét oldalas) és a gazdagabb színvonal alkalmazása. Az elméleti kérdések között szóba kerül többek között a gyermekkor meghatározása és a gyermekirodalom célja. A diákok megismerkednek a gyermek fogalmának és a gyermekkor értelmezésének történeti változásaival és társadalmi megítélésével. Vitatott az életkori határ a gyermek mint olvasó és a serdülő vagy más szóval fiatal felnőtt között. Értelemszerűen a gyermekirodalom a mindenkori társadalmi normák tükré, ez szintén remek tantermi beszélgetéseket eredményez.

A gyermekkönyveket az órákon az oktató, nevelő és szórakoztató céljaik hármasságát szem előtt tartva szokás elemezni.

Az órák egyik legfontosabb célkitűzése a gyermekolvasókkal való bánásmódhoz szükséges gyakorlati készségek elsajátítása. Elsőként az állománygyarapítás titkaival ismerkedhetünk meg. A gyermekkönyvtáros munkájának fontos része a könyvtár gyermekrészlegének

fejlesztése, a források értékelése, kiválasztása, beszerzése és esetleges pótlása. Idetartoznak a nyomtatott anyagok, pl. könyvek, folyóiratok és az egyéb források, mint a hanganyag, filmek, játékok és elektronikus források. Az órán az általános állományfejlesztésen kívül megtanulja a könyvtárszakos hallgató a selejtezés jelentőségét is, vagyis mikor kell a gyűjteményből eltávolítani az elavult, idejétmúlt vagy nem használt anyagokat. Ennek megítéléséhez az oktatók nagy súlyt helyeznek arra, hogy a leendő gyermekkönyvtáros lépést tartson a kortárs gyermekirodalommal, ismerje a népszerű szerzőket, illusztrátorokat és sorozatokat. A gyermekek érdeklődési körének alakulása, a különböző korosztályok olvasási és tanulási szokásainak, képességeinek ismerete szintén elengedhetetlen.

Egy másik készség, amit könyvtár szakon sajátít el a diák, a könyvajánló (angolul reader's advisory, kb. ajánlás az olvasónak). Ez nem más, mint az olvasó ügyes irányítása könyvtárunkon belül, olvasnivaló ajánlása, vagyis lényegében az érdeklődési körnek megfelelő könyvek kiválasztása a könyvtárhoz forduló olvasó számára. Az itt tanultakból a hallgató minden bizonnyal fog emlékezni a két legfontosabb dologra, ami a gyermekkönyvtárosi készségek fejlesztéséhez elengedhetetlen: a gyűjtemény ismerete és az olvasó ismerete. Hasonlóan a referenz órán tanult referenz interjú levezetéséhez, a kérdést feltevő olvasó kiismerése, érdeklődésének feltérképezése interjúszerűen történik. A diákok megtanulják összeállítani a maguk saját változatát a szokásos alapkérdéssornak – a gyermek életkorának megfelelően (Mit olvastál utoljára?, Mi tetszett abban a könyvben?, Miért nem tetszett az a könyv? stb.). A gyerekirodalom órán még nagyobb hangsúlyt kap az olvasó egyéni sajátosságainak figyelembevétele, mint például kor, nem, olvasási szint, szövegértési készség, iskolai osztály stb. Ha a gyermekkönyvtáros jól ismeri gyűjteményét, akkor könnyen tud a kis olvasónak megfelelő könyvet ajánlani (angolul erre már egy szót is kreált a nyelv, readalike, kb. hasonló olvasnivaló, a hasonmás mintájára). A legjobb választás általában az olyan típusú olvasnivaló, ami egy vagy több vonatkozásban hasonlít (stílus, főszereplő, téma stb.) ahhoz a könyvhöz, amiről a kisdíák lelkesen beszél a könyvtárossal. Az egyik órai feladatunk példájában az olvasó olyan könyvet szeretett volna olvasni, amelyben a főszereplő kislánynak a szülei elvesztésével kell megbirkóznia. Az ilyesfajta kérésekhez alaposan ismerni kell a gyerekirodalmat, amellett, hogy egy ilyen kérés óriási bizalmat is tükröz a gyermekolvasó részéről. Egy másik esetben a kisdíák nem találta a kért könyvet benn a könyvtárban, és ehelyett kellett valami hasonlót ajánlani. A saját könyvtár állományának szerkezete mellett a hallgatók betekintést nyernek a külső értékelő források labirintusába is, és megismerkednek a főbb gyerekirodalmi díjakkal és azok nyerteseivel. A különféle célokból összeállított olvasmánylisták és könyvismertető tanulmányozása után maguk is készítenek ilyeneket előre megadott szempontok alapján, a különféle korosztályok igényeinek megfelelően.

Másik fontos megtanulandó készség, hogyan beszélünk gyerekekkel egy adott könyvről, illetve ennek műfaja, ami angolul booktalking (kb. könyvbeszéd, könyvvelemzés) névre hallgat. A könyvajánlóhoz hasonlóan itt is javaslatot teszünk arra, mit olvasson a gyermek, de ebben az esetben inkább egy vagy két adott könyvet helyezünk előtérbe. Az informális könyvbeszéd általában egy-két perces, és a könyvtáros egyszerre egy olvasóval beszélget, vagy a tájékoztatásnál vagy a polcok mellett, ha éppen akkor derült ki, hogy a keresett könyvet valaki más már kikölcsönözte.

A hatásos, rövid könyvbeszéd mindössze egy-két mondatos cselekmény-összefoglalót vagy könyvismertetést tartalmaz, és az olvasó érdeklődését azonnal felkelti. A hosszabb, formális könyvbeszélgetések fél vagy háromnegyed órán át, több olvasó számára mutatnak be több könyvet, ezeket általában programszerűen előre tervezik, és vagy a könyvtárban vagy a helyi iskolában tartják. Az óra egyik feladata természetesen a rövid és hosszú könyvbeszéd tartása közösen olvasott könyvekről. A hallgatók arra készülnek, hogy körülbelül öt percet tudjanak beszélni egy adott könyvről, de ne meséljék el a tartalmát, hanem „adják el”, vagyis keltsenek

iránta érdeklődést. A diákok által tartott könyvbeszédeket aztán közösen megvitatják és elemzik, a hatásos elemeket és általánosan használható formákat, ötleteket egy közös listán összegyűjtik.

A gyermekprogramok szervezése egy másik hasznos tevékenység, amit ezen az órán ugyancsak kipróbálhatnak a diákok. Ezek közt lehetnek a könyvtár falain belül és kívül tartott műsorok, események és vegyes jellegű tevékenységek, mint például a hagyományosabb vers- és meseolvasás, könyvklub, bábszínház, kézügyességet vagy egyéb készségeket fejlesztő játékok és vetélkedők, legóklub, természettudományi és történelmi témájú foglalkozások, vagy a modernebb és szokatlanabb számítógépes és virtuális játékok, népszerű meseszereplő tematikus foglalkozások, szülő-gyerek könyvklub, pizsama parti, felolvasás egy kutyának, mentőautó, tűzoltóautó és rendőrautó bemutató. A leendő gyermekkönyvtáros hallgatók megfigyelőként ellátogatnak néhány ilyen programra, jegyzetek készítenek, ezeket közösen megbeszélik, majd maguk is összeállít egyet, egyelőre diáktársaik számára. Könyvbemutatóval, bábelőadással, kiállítással egybekötött műhelymunkával vagy meseolvasással szórakoztatják egymást a diákok, majd elemzik a programot az oktatóval együtt, sőt, jegyet is kapnak rá. A más órákon is bevett szokás szerint esetleg összeállítanak egy „best practices”, vagyis a gyakorlatban legjobban működő elemek listáját, amelynek jövőbeli foglalkozásukban nagy hasznát veszik. Mindezek a gyakorlatok és feladatok arra is jó alkalommal szolgálnak, hogy a gyermekkönyvtári rutinnal nem rendelkező hallgatók olyan társaiktól lessenek el szakmai titkokat, akik már jelenleg is gyerekkönyvtárban dolgoznak.

A kurzus arra is felkészíti a könyvtárszakosokat, hogy miként viselkedjenek a különféle problémás helyzetekben, mit tegyenek bizonyos szituációkban. Az USA-ban az egyik legnehezebb kérdés az úgynevezett „challenged book”, vagyis a vitatott könyv esete. Az Amerikai Könyvtár Szövetség szerint a vitatott jelzöt az a könyv kapja, amelyet „egy személy vagy csoport megkísérel a polcokról eltávolítani vagy a hozzáférést korlátozni”. A leggyakoribb okok általában a durva, szexuális tartalom, sértő nyelv, a korosztálynak nem megfelelő tartalom, erőszak, homoszexualitás vagy vallási hovatartozás. Legtöbbször a szülők indítványozzák valamely kiadvány bevonását az adott könyvtárban, és a gyermekkönyvtáros nem tudja elkerülni, hogy állást foglaljon. A szövetség statisztikája a kérelmezőről, a kérelem indoklásáról honlapjukon nyilvánosan hozzáférhető. A listán szereplő gyermekkönyvek között változatos témájú kötetek szerepelnek, és találhatunk közöttük a világirodalom nagy művei közül is, mint a *Legyek ura*, a *Zabhegyező* vagy és a *Harry Potter*-sorozat könyvei. Az amerikai könyvtárosok képzésük során megtanulják, hogy a könyvek betiltását és a hozzáférés korlátozását a cenzúra egyik formájaként értelmezzék, ami a könyvtáros szakma alapértékeinek mond ellent. Az Amerikai Könyvtár Szövetség szabályzatának harmadik cikkelye szerint a „könyvtáraknak, felelősségük értelmében, hogy információt és felvilágosítást nyújtsanak, meg kell kérdőjelezni a cenzúrát”. Az Amerikai Könyvtár Szövetség több forrással áll rendelkezésre a vitatott könyvek védelmében. A szövetség irányelvei és útmutatói segítenek abban, hogyan járjon el a könyvtáros mielőtt az esetlegesen cenzúrázandó könyvre vonatkozó bejelentés érkezik, illetve mi a teendő a bejelentés után. A diákokat arra oktatják, hogy a meglévő könyvtári szabályokra és irányelvekre hivatkozzanak, és a könyvtárban használatos protokoll szerint járjanak el. Ennek feltétele természetesen, hogy a gyermekkönyvtárban legyen előre megírt, részletes alapszabály, ami kitér az állománygyarapítás alapelveire, a könyvtárhasználatra és a könyvtári források újraértékelésére. A hallgatók kipróbálják, hogyan lehet egy ilyenfajta útmutatót lépésről lépésre követni a szülői bejelentés után, de meg kell birkóznuk azzal a helyzettel is, amikor ilyen nem áll rendelkezésre. Az oktató gyűjteményéből származó, más könyvtárak által összeállított szabályokat és útmutatókat elemezve a diákok felméri, melyek a gyakorlatban is jól használható szabályzat elemei, majd összeállítanak egyet a képzeletbeli gyermekkönyvtár

számára. Ide tartozik egy Kérelem könyvtári anyag újraértékelésére űrlap készítése, amelyen az olvasó megnevezi a könyvet, és megindokolja, miért kívánja eltávolíttatni a gyűjteményből. A kérelem benyújtásakor az olvasó egy-egy példányt kap az Amerikai Könyvtár Szövetség alapszabályzatából, a szabad olvasás jogáról, a könyvtári forrásokhoz való szabad hozzáférésről, a fiatalok szabad könyvtári hozzáférése jogáról és az adott könyvtár álláspontjáról a vitatott anyagok újraértékelését illetően.

Az újraértékelést kérelmező űrlapon az alábbi típusú kérdések szerepelnek a válaszadó személyi adatai és a könyv bibliográfiai információi mellett:

1. Mi a konkrét panasz? (Kérjük, idézzon példákat, oldalszámot stb.)
2. Véleménye szerint mi lehet a következménye annak, ha valaki elolvassa, meghallgatja vagy megnézi a fenti forrást?
3. Tud-e valami pozitívumot említeni a fenti forrással kapcsolatban?
4. Elolvasta a teljes könyvet, illetve ismeri-e a kérdéses mű egészét?
5. Véleménye szerint mi a fő témája a fenti műnek?
6. Mit szeretne elérni a fenti kérelemmel?

A könyvtár nem kölcsönözheti gyermekemnek.

Kérem a mű felülvizsgálatát az állományfejlesztés szabályai szerint.

Egyéb.

(Connor, 1990, 48. old.)

Az űrlap arra is rákérdez, hogy a kérelmező valamely szervezet nevében nyújtja-e be igényét, máshol esetleg kíváncsiak, hogy a kérelmező ismeri-e a megjelölt könyvismertetőket és a könyvnek ítelt díjakat, vagy tudatában van-e az adott könyvvel kapcsolatos vitáknak más fórumokon.

Következő lépésként a gyűjteményfejlesztésért felelős gyermekkönyvtáros kapja meg a kérelmet és értékeli a vitatott könyvet. Az értékelés alkalmával a könyvtáros elolvassa a könyvről írt ismertetőket és recenziókat, kikeresi a könyvre vonatkozó kölcsönzési statisztikai adatokat, megnézi, hogy szerepel-e a könyv valamely ajánlott könyvek listáján, és végezetül egybeveti a könyvet a könyvtár gyarapítási alapelveivel. A hallgatók a gyerekirodalom órán elsajátítják, hogyan lehet egy mű egészét figyelembe venni, és az esetleges elfogultságukon felülkerekedni. Arra oktatják őket, hogy a könyvtárból nem szabad könyveket eltávolítani a kifejezésmód, ellentmondásos álláspont vagy a könyvben található egyetlen, vitatott bekezdés miatt. Megtanulják azt is, hogyan kell írásban válaszolni a betiltásra vonatkozó kérelmekre, és szembesülnek azzal, hogy ez gyakran nem elégíti ki a panaszost, aki azután felsőbb szervekhez, a könyvtárigazgatóhoz vagy a könyvtárat fenntartó testülethez fog fordulni.

Összességében: több más tantárgyhoz hasonlóan a könyvtárszakon, a gyermekkönyvtárosi pályára felkészítő órákon az elméleti tudnivalók elsajátítása mellett valóban a gyakorlati élet és a mindennapi könyvtári munka feladataival ismerkedhetnek meg a hallgatók.

A gyermekkönyvtáros munkája: a valóság

A gyermekkönyvtáros változatos és szerteágazó munkát végez a könyvtárban, de a legfontosabb feladata, hogy az akadályok és problémák ellenére összehozza a gyerekeket az olvasnivalóval. A gyerekkönyvtárosoktól azt várják, hogy tiszteljék a gyerekeket, odafigyeljenek rájuk, megismertessék őket a különféle könyvtári forrásokkal, bevezessék őket az olvasás szépségeibe, és szeretettel, irányítgassák őket az információgyűjtés és válaszkeresés

közepette” (Connor, 1990, 1. old.). Az Amerikai Könyvtár Szövetség alapkövetelményei a gyermekkönyvtárosokra és a gyermekkönyvtárban dolgozó kisegítő személyzetre vonatkozóan a következők: a korosztály ismerete, vezetési és ügyintézési készségek, kommunikációs készség, a források ismerete, olvasói és tájékoztatói szolgáltatások, rendezvényszervezési gyakorlat, a gyermekek érdekeinek képviselése, PR- és kapcsolatteremtő készségek, professzionalizmus, szakmai továbbképzés és technológiai jártasság, és természetesen a szövetség által akkreditált intézményből származó mesterfokozatú könyvtár-informatikai végzettség.

A gyermekkönyvtáros tevékenységi körét az adott könyvtár és közösség határozza meg. A munkaköri leírásokban a feladatok és követelmények között általában a következőket olvashatjuk: állományfejlesztés, könyvajánló, tájékoztatás, programszervezés és kapcsolattartás a közeli iskolákkal. A gyermekkönyvtárosról feltételezik, hogy jól ismeri a gyerekeknek szánt forrásokat, jól tud gyerekekkel bánni, és képes könnyen kapcsolatot teremteni a különböző társadalmi rétegekből és korosztályokból származó könyvtárlátogatókkal, beleértve a szülőket és más felnőtteket is.

A gyermekprogramok szervezése és lebonyolítása szintén a gyermekkönyvtáros feladatai közé tartozik. Ilyenek például a 0–3 éveseknek szánt mesemondás, amikor a könyvtáros mesét, verset vagy mondókát mond, a kicsinyek pedig tapsikolnak vagy a lábukkal követik az ütemet. A 3–6 éveseknek szánt programokban általában valamilyen kezűgyességet fejlesztő tevékenység áll a középpontban. Az iskoláskorúakat szintén számos program várja, a gyakorlatiasabbaktól kezdve a könyvmolyokon át a számítógépes csodabogarakig mindenki talál magának megfelelőt. A könyvtár olyan koncert- vagy játékprogramokat is rendez, amelyekben akár az egész család együtt is részt vehet, ebben számítanak a gyermekkönyvtáros szakértelmére. A nyári olvasási versenyek és egyéb műsorok összeállítása ugyancsak az ő feladata. A nyári szünetben változatos módon buzdítják a gyerekeket az olvasásra, gyakran díjakat ajánlanak fel a könyvtárak, például a legjobb könyvismertetéseket író gyerekeknek. Ezek költségeire a helyi vállalkozásoktól tud az ügyes gyermekkönyvtáros pénzt szerezni, de gyakran nagyobb gyorséttermi láncok is bekapcsolódnak egy-egy ingyen hamburger erejéig. Ha ötletre van szükség, a könyvtárak programajánlatai mellett számos gyermekkönyvtári programadatbázis áll rendelkezésre, korosztályra, foglalkoztatási módra, sőt költségvetésre lebontva, amelyekhez minden könyvtáros hozzáadhatja a saját ötleteit.

Az iskolaév alatt a gyermekkönyvtáros általában többször is ellátogat a környező általános iskolákba, hogy a gyerekeket a könyvtárba csábítsa. A látogatások alkalmával könyvekről és a könyvtári szolgáltatásokról tart rövid előadást, vagyis lényegében az olvasást és a könyvtárat reklámozza, annak reményében, hogy a diákok beiratkoznak majd a könyvtárba, ha még eddig nem lennének tagok, vagy ha igen, akkor elhozzák szüleiket és barátaikat is. Az olvasói létszámtól és a kölcsönzési statisztikától függ ugyanis a város által a könyvtárnak adott támogatás, és ez a korosztály viszonylag könnyen elérhető, nagyszámú olvasói réteget jelent. Benn a könyvtárban a gyermekkönyvtáros ideje egy részét a tájékoztatásnál tölti, vagyis referenz munkát végez. A könyvtár alkalmazottainak száma határozza meg, mennyi időt kell ott töltenie. Ezalatt az olvasói kérdésekre válaszol, könyveket ajánl, de mindenképp könnyen megközelíthetőnek kell mutatkoznia a kis olvasók számára. Ha van külön gyermek-olvasóterem, gyereksarok, akkor értelemszerűen ott is mindig kell lennie egy gyermekkönyvtárosnak.

Megemlítendő, hogy ugyan egyetlen munkaköri leírásban sem találkoztunk ilyesmivel, de a gyermekkönyvtáros gyakran a bébicsősz szerepét is betölti. Az amerikai szabályok szerint ugyanis tizenkét éven aluli gyermeket nem lehet felügyelet nélkül otthon hagyni, és ezt nagyon komolyan veszik. Állami bölcsőde és óvoda hiányában és a gyakran egy teljes fizetést felemészítő magánóvodai költségek mellett sok szülő a plázát vagy a könyvtárat választja

gyermekmegőrzőként. Bizonyos könyvtárak kénytelenek voltak szabályozni a legalacsonyabb életkort, ami alatt a gyermek nem tartózkodhat szülői felügyelet nélkül a könyvtárban, ugyanis egyes szülők hajlamosak órákon át ottfelejtetni a gyereket. A jobbik esetben is azonban, vagyis állandó szülői felügyelet mellett – amikor a könyvtáros ugyan nem közvetlenül felügyel a gyermekre – a könyvtár jogilag felelőssé válik a gyermek hogylétéért. Az olvasók biztonsága és a könyvtár jogi felelőssége fontos kérdés napjainkban, különösen a felügyelet nélkül hagyott gyermekek esetében, mivel a szülők azt feltételezik, hogy a könyvtárban biztonságos körülmények között magukra hagyhatják gyermeküket.

Zárás után a könyvtár egyik alkalmazottjának ott kell maradnia a szülői felügyelet nélküli gyerekekkel, és meg kell várnia, amíg a szülő érte jön. Ha túl sokáig tart ez a várakozás vagy a szülők nem elérhetőek, megesik, hogy a rendőrséget is be kell vonni. Egy indianai könyvtár huszonöt dolláros gyermekfelügyeleti díjat volt kénytelen bevezetni minden olyan szülővel szemben, aki zárás után félóránál is később jött gyermekéért.

A felügyelet nélkül hagyott vagy a nehezen fegyelmezhető gyermek a gyermekkönyvtárak mindennapi problémája, amire a könyvtár szak egyelőre nem készíti fel a hallgatókat.

Igen változatos, hogy ki miért választja a gyermekkönyvtárosi pályát, eltekintve természetesen a jelenlegi szűkös álláslehetőségektől. A könyvtárosi pályán újak számító diákok közül több nem dolgozott még könyvtárban, de van gyakorlata gyerekekkel, iskolában tanárként, valamilyen sportágban edzőként, esetleg eladóként valamilyen gyerekekre szakosodott üzletben. Azok közül, akik tanulmányaik közben is könyvtárban dolgoznak könyvtári kisegítő személyzetként vagy részmunkaidősként, kincsnek számít a gyermekkönyvtárban vagy iskolai könyvtárban dolgozó diák a többi hallgató számára. Tapasztalataikból és történeteikből gyakran többet lehet hasznosítani, mint egy egyszerű leírásból, mivel gyakorlati példáikkal a jelenlegi gyermekkönyvtárosi szakma tapasztalatainak keresztmetszetét nyújtják. Sokszor az oktatónál is szemléletesebben képesek leírni egy-egy problémát, és szó szerint testközelből tudnak viszonyulni az órán tanultakhoz friss szemléletükkel. Emellett a jövőbeni gyermekkönyvtárosokat váró kérdésekről és problémákról gyakran egy alkalomhoz kapcsolódó, de mások számára is hasznosítható meglátásokkal és általánosítható tudással rendelkeznek.

A könyvtár szakosokat minden oktató lelkesen biztatja, hogy aktívan vegyenek részt a szakmai szervezetekben, iratkozzanak fel hírlevelekre és járjanak konferenciákra. A gyermekkönyvtárosoknak önálló szövetségük van a nagyobb szervezeten belül, ami az Association for Library Service to Children (ALSC), vagyis Gyermekkönyvtárosok Szövetsége névre hallgat. Emellett a legtöbb állam könyvtáros szervezete rendelkezik külön gyermek- vagy ifjúsági szekcióval. A gyermekkönyvtárosi pálya iránt érdeklődő hallgatókat is szívesen felveszik tanulmányaik közben kedvezményes tagsági díjjal. A szakmai szervezetek remek kapcsolatteremtési lehetőséget jelentenek, ráadásul sok diák így találta meg első könyvtárosi állását is. A zárkózottabbak kezdetben sokszor a szakmai levelezőlista előnyeit élvezik, a legfrissebb hírektől kezdve az álláshirdetéseken át az ötlet- és véleménycseréig. A szigorú értelemben vett szakmai információ mellett a listák változatos bejegyzései a gyermekkönyvtárosság keresztmetszetét nyújtják, aminek révén a hallgatók valós képet kaphatnak arról, mi várja őket a gyermekkönyvtárban. A levelezőlisták virtuális szakmai közösséget teremtenek és tartanak fenn, ahol a kollégák szabadon és hatékonyan kommunikálhatnak egymással, tértől és időtől függetlenül.

Miért nem lettem végül gyermekkönyvtáros? (Molly Stewart)

Azzal a szándékkal jelentkeztem könyvtár szakra, hogy végzés után gyermekkönyvtárban fogok elhelyezkedni. Már egyetemista éveimben jelentős könyvtári gyakorlatot szereztem

felsőoktatási könyvtárban, és önkéntesként egy óvodában is dolgoztam. Nagy családban nőttem fel, a gyerekek és a könyvtár is közel állnak hozzám, így nyilvánvaló választásnak tűnt, hogy a két érdeklődési területet ötvözve, könyvtárszakon elsősorban a gyermekkönyvtárosok számára kötelező tantárgyakra összpontosítsak. A szűkülő álláslehetőségeket látván azonban elvégeztem a közkönyvtárosok kötelező kurzusait is, hogy bármilyen korosztállyal tudjak majd dolgozni. A gyermekkönyvtárosi órákon viszont kiderült, hogy a legtöbb csoporttársam, köztük tanári képesítéssel rendelkező pályamódosítók vagy többgyermekes anyukák, már gyerekekkel, gyerekkönyvtárban vagy a közkönyvtár gyermekrészlegén dolgozik, rendkívül tájékozott a gyermekirodalomban, és nagyon jól tud gyerekekkel bántani. Emellett úgy tűnt számomra, hogy némelyik csoporttársam rendkívüli lelkesedése és színes egyénisége sokkal jobban illik a gyermekkönyvtárhoz. Úgy éreztem, az a fajta személyiség inkább kielégíti az előírt „gyerekekkel való kapcsolatteremtési készség” követelményét, és kételyeim támadtak eredeti terveimmel kapcsolatban. A végzéshez közeledvén gyakorlatilag minden lehetséges helyre beadtam pályázatomat gyermek-, ifjúsági és közkönyvtárosi állásokra. Természetesen mindegyik sikertelennek bizonyult, hiába feleltem meg a követelményeknek tanulmányaim révén, a hiányzó gyermekkönyvtári tapasztalat miatt még csak interjúra sem hívtak be. Kaptam viszont egy részmunkaidős könyvtári állást egy nagyobb közkönyvtárban, ahol elsősorban felnőttekkel kell foglalkoznom, és emellett meg tudtam tartani egyetemi könyvtári részmunkaidős állásomat is, ahol már több éve dolgozom. Pályaorientációm jelentősen módosították ugyan a külső körülmények, de a gyakorlati tapasztalat azt mutatja, hogy fiatal korom ellenére jobban illik hozzám a felnőttkönyvtárosi vagy felsőoktatási könyvtárosi pozíció. Rengeteget tanultam a könyvtárszakon a gyermekkönyvtárosságról. A sok új tárgyi ismeret és újonnan elsajátított készség minden bizonnyal nem vész kárba, és kisebb-nagyobb módosításokkal mostani munkakörömre is jól adaptálható mindaz, amit leendő gyermekkönyvtárosként tanultam. A legfontosabb tanulság azonban az, hogy álláspályázatoknál a könyvtárszak órái csak egyik felét jelentik a gyermekkönyvtárosság követelményeinek. Végző soron a gyermekkel az oktatásban vagy gyermekkönyvtárban szerzett gyakorlat és a mindennapi tapasztalatok ugyanolyan fontosak, ami sok pályamódosító számára jó hír lehet.

Az olvasás felfedezése (Hajnal Ward Judit)

A világ sokat változott azóta, hogy iskolába kerülés előtt megtanultam olvasni: négyévesen, Népszabadságból, nagyapámtól, miközben a Szabad Európa Rádiót hallgattuk, majd hatévesen emiatt botrányba keveredtem az első osztályban (ezt nem is próbálom angolra fordítani, történelmileg lehetetlen elmagyarázni amerikai kollégáimnak). A mai gyerek YouTube-on nézi a mesét, amikor épp kedve szottyán rá, karaoke-gépre mondja a mondókát, Öreg néne özikéjéből Öreg néne börzekéjét csinált az Irigy Hónaljmirigy, és a könyvkiadás és gyermekkönyv-kereskedelem is nagyon más (erről lásd: Varga, 2007). De a videojátékok és rajzfilmek korában a megzenésített gyerekversek akkor is megtalálják hangot a gyerekekkel. A világhírű kutató megemlékezése a múltkori könyvtáros konferencián az ősz hajú, kontyos könyvtáros néniről, aki alsó tagozatos korában a könyvek világába bevezette, a kedvenc magyar nyelvű könyvek, amit gyermekeim magukkal hoztak az Egyesült Államokba, a könyvtárszakos csoporttárs, aki cukorbeteg anyuka lévén magánkiadásban, de nagyszerű gyerekkönyvben magyarázza el, hogy anyuka miért nem ehet a kislánya születésnapján a torta felét, a New York-i könyvvásár gyerekkönyv standjai között a fogyatékossgal élő gyermekeknek szánt gyermekirodalom és a rengeteg magánkezdeményezésből létrehozott mesemondó weboldal a korai életkorban elkezdett olvasás szerepét és lehetőségeit mutatja. Másik írás témája lehetne, ahogyan az amerikai oktatási rendszer hangsúlyt helyez az olvasási készségek

fejlesztésére, de a könyvtárak és a gyermekkönyvtárosok szerepe kulcsfontosságú a gyermekirodalom korai megszerettetésében, ezáltal az olvasási és tanulási készségek fejlesztésében. Az amerikai egyetemeken a könyvtárszak a maga nagyon gyakorlatias módján jól felkészít a szakmára bármilyen szakirányban. A gyerekkönyvtári gyakorlat, a könyvtáros őszinte érdeklődése a gyermekirodalom iránt és a gyerekek iránti tisztelet és szeretet gazdag életpályát jelent a gyermekkönyvtáros számára. Végül is mindegy, hogy a gyerek melyik hallott-látott mese vagy vers miatt kezdi el maga is falni a könyveket, Vackor, Gyere haza, Mikka-makka, A kék habostorta, A sün, akit meg lehetett simogatni, Szeleburdi család, Micimackó, Óz, a nagy varázsló vagy éppen a Samunadrág. Fő, hogy olvasson.

IRODALOM

- Connor, Jane G. (1990). *Children's library services handbook*. Oryx Press, Phoenix, Arizona.
- Fasick, Adele M. & Holt, Leslie E. (2008). *Managing children's services in the public library*. Libraries Unlimited, Westport, CT.
- Hall, Russell, A. (2009). Exploring the core: An examination of required courses in ALA-accredited LIS programs. *Education for Information*, 27, 57–67. p.
- Lechner, Judith V. (2010). 'Children's Literature', *Encyclopedia of Library and Information Sciences*, Third Edition, 1:1, 942–965. p.
- Varga Kornélia (2007). Gyermekkönyvkiadás és gyermekkönyv-kereskedelem a rendszerváltozás után. = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2007/12. sz. 12–18. p.